

Citlivá místa Ostravy

Pomníky se stavějí, aby se ideje a ideologie udržovaly při životě. Někdy ale památníky slouží kulturnímu exorcismu, aby vymítaly demony vytěsněné do kolektivního nevědomí. I Ostrava provádí jistou akupunkturu svého veřejného prostoru a zabodává do citlivých míst trasírky vyznačující uzlové body dějinných souvislostí, jež na povrchu vidět nejsou.

23. března tak byl v Zeyerově ulici obnoven památník, připomínající místo, kde stála židovská synagoga, než ji nacisté v roce 1939 vypálili. (Původní bronzovou pamětní desku z roku 1992 ukradli sběrači kovů – což je svým způsobem také markantní.) Slavnostního odhalení se kromě iniciátorů obnovení pomníku zúčastnil také vrchní zemský rabín Karol Efraim Sidon. Ostravská židovská obec měla asi 10 tisíc členů. 8 tisíc jich ale během let druhé světové války zahynulo. Někteří byli odvezeni do koncentračních táborů, někteří padli v bojích na obou protinacistických frontách. Na pořízení památníku se podíleli kromě členů židovské obce i představitelé různých občanských spolků i orgánů města. Obyvatelé tak chtěli vyjádřit účast spoluobčanům, jež nedokázali ochránit před temným zlem antisemitismu, koncentrovaným v mašinerii holokaustu. Varovné memento tohoto pomníku platí obecněji, což zdůraznili i slavnostní řečníci – zášť a intolerance je zhoubná nákaza, jež musí být v zárodku eliminována, jinak rozloží celou společnost.

Sympatické – i symbolické – je, že zhotovení památníku bylo záměrně zadáno mladým. Umělecký návrh vytvořila studentka Fakulty umění Ostravské univerzity Eva Janečková. Na slavnosti zpíval pěvecký sbor ostravských gymnazistů a mnoho studentů se přišlo podívat.

Významnou židovskou stopu v moderních dějinách Ostravy připomíná i festival Templ Fest, který se letos v březnu konal už pošesté. (Na jeho programu se tradičně podílí i docent Tomáš Novotný z katedry filozofie naší fakulty.)

V Ostravě jsou ale i jiná pamětní místa, kolem nichž se našlapuje s rozpaky a pocity viny. Profesorka Nina Pavelčíková v tomto čísle Listů píše o tábore Hanke, kde Češi v emocemi rozbouřených dobách po skončení druhé světové války umučili mnoho svých německých spoluobčanů. Fáze tzv. divokého odsunu Němců byla plná sadismu a odreagovávání temných komplexů, kdy se mnozí Češi nedokázali ubránit touze po pomstě a podle principu kolektivní viny lynčovali i ty, kteří nebyli nacistickými ani válečnými zločinci.

Poválečný odsun Němců ze zemí střední a východní Evropy byl dán rozhodnutím vítězných mocností a následně stvrzen Postupimskou dohodou. Měl se ale dít civilizovaně. Excesy divokého odsunu vrhají temný stín na ty, kdo se cítili jako vítězové. Vkrádá se pocit, že Češi nejsou o moc lepší než nenávidění němečtí nacisté, nálepkování cejchem nelidskosti.

Na místě, kde stával tábor Hanke, je dnes informační tabule, kterou tam umístilo sdružení Za krásnou Ostravu.

Na rozkrytí událostí odehrávajících se v Ostravě ihned po válce se podíleli zdejší historikové Mečislav Borák (zemřel letos v březnu) a Tomáš Staněk. Nepříjemná pravda mohla vyjít najevo, až se po roce 1989 zpřístupnily archivy, do té doby komunistickým režimem z taktických důvodů zapečetěné. Reflexe odbornou i širší občanskou veřejností tak vlastně se značným zpožděním začíná až nyní. V Ostravě sídlí občanské sdružení PANT, jež provozuje web Moderní dějiny, sloužící učitelům dějepisu a občanské výchovy. V rámci svých výukových programů a osvětových aktivit pořádají lidé z PANTu diskuse o tom, jak hodnotit a případně připomínat choulostivé epizody našich dějin i dějin města. (PANT založil a vede Petr Pánek. Na chodu webu Moderní dějiny se podílí i řada absolventů naší fakulty. PANT nyní sídlí na rohu ulic Nádražní a Čsl. legií.)

Aktivisté ze spolku Za krásnou Ostravu uspořádali happening, který občanům města připomněl, kde stával Německý dům, po válce zbouraný. Stál totiž na místě, o jehož budoucí podobě či zástavbě se současně vedou vášnivé spory – vedle chátrajícího obchodního domu Ostravice–Textilia. Akce se s velkým zájmem zúčastnili ostravští gymnazisté.

Odborníci, ale i mnozí představitelé ostravské intelektuální veřejnosti, se v aktuálních debatách rozcházejí v názoru na to, jak – a zda vůbec – připomínat existenci německého etnika v Ostravě, zvláště pak v souvislosti s neblahými událostmi vedoucími ke druhé světové válce. Dnešní mladí, zdá se, z odstupu tří generací vidí problém bez emocí vyvolaných historickými křivdami. Starší a zkušenější jim ale chtějí připomínat, že i staré jizvy bolí a osudová selhání nemohou být zahlazena jen proto, že se udála tak dávno, ale musí být připomínána, aby se v budoucnu neopakovala.

Vybudovat památník na místě Německého domu a pamětní desku na místě tábora Hanke není totéž jako připomínat si nacisty vypálenou synagogu. Pomníky mají v tomto případě zřetelně odlišnou úlohu.

Někdy je třeba s triumfem a úlevou zbourat nenáviděnou budovu, strhnout sochy těch, jimž se už nevěří, ulice a náměstí pojmenovat po vítězích. A na citlivých místech rozmístit znamení, jež nabídnou nová čtení města. Některé památníky mají mít mravní rozměr, zřetelně rozlišit viníky a oběti, drásat výčitkami svědomí. Jen tak mohou přispět k hojení ran a smíření.